

rálóbizottság azonban a túlságosan tömören megfogalmazott és az *Appendix*-re is hivatkozó dolgozatot valószínűleg meg sem értette, és ezért nem díjazta. Ezzel szemben említi Toró a modern tudomány késői „igazságszolgáltatásaként”, hogy ma a neutrínó-terek spinor-egyenletét *kvaternió formában* írják fel. Így találkozik tehát Bolyai János két remekműve a modern fizikában.

Utóljára hagyjuk a könyv legszakszerűbb második fejezetét (*A tér tudománya*), amelyet Bolyai János főművének, az *Appendix*nek szántak a szerzők. Neumann Mária nem egyszerű fordítását adja a tömörségében egyedülálló s éppen ezért nehezen megközelíthető világhírű alkotásnak. Az euklideszi geometria axiomatikus rendszerének ismeretése után a szerző az *Appendix* első 31 paragrafusát érthető megfogalmazásban, a Bolyai-szöveg mai matematikai nyelvre való átirásával tárgyalja, és ki-

egészíti mindezt az *Appendix*-ben nem közölt vagy nem bizonyított kérdésekkel. Ez a fejezet több matematikai ismeretet követel az olvasótól, mint az előző és az utána következő, jelentős érdeme azonban, hogy így is eléggé széles olvasótábor számára teszi tartalmában is hozzáférhetővé a Bolyai—Lobacsevszkij-féle geometriát.

Végül az utószóban a temesvári Bolyai-kultusz történetéről kapunk érdekes adatokat; megtudjuk többek között, hogy Bolyai János elismertetése érdekében még nemzetközi viszonylatban is éppen temesváriak tettek igen sokat. Mindent összevetve: amellet, hogy a könyv tudományos szempontból is jelentős hozzájárulás a Bolyaiak munkásságának értékeléséhez, élvezetes és tanulságos olvasmány, amely fontos szerepet tölt be művelődési életünk gazdagításában és sokoldalúbbá válásában.

Cseke Vilmos

Nagy kortársak – emberközelből

Hullámszerűen öntik el kortársi irodalmunkat az emlékirások, dokumentumközlések, krónikák, önéletrajzok, s inkább növekvő, mint csökkenő érdeklődés kíséri a tényirodalomnak ezt az áradását. Nem állítom, hogy ez föltétlenül egyik vonulata volna a „fikció” elleni tiltakozásnak, ugyanis a mezelen valóság iránti éhség nem elfordulást jelent az elvont vagy természet-szerűen jelképes művészi közlésformáktól, inkább indokolt kifejezője a tényeket és igazságokat ismerni kívánó vágyakozásoknak.

Hiba volna a pusztá valóságismerttet heroizálni vagy az élettapasztalatok jelentőségét túlbecsülni? Jócskán ismerünk olyan tényközlő írásokat, amelyekből nem rajzolódik ki a bennük rejtőző lényeg, a jelenségek eszmei sugallata, s ezért nem is emelkedhetnek az eszméletető ítéletek vagy mérlegelések szférájába. A tény önmagában semmitmondó, ha nem rögzíti a valóság jellemző vonását, lehetséges benső közhéjióját.

Becsky Andor munkája* két világháború közötti hazai irodalmunk néhány kimagasló íróalakjáról nyújt életrajzi jelzéseket, s valamelyes esztétikai vonatkozásokat is érint méltató értékeléseiben. „E sorokban néhány kortársam-

ra szeretnék visszaemlékezni. A visszaemlékezés nehéz, mert oly hirtelen tűntek el.” Ez az érzelmes vallomás is utal arra, hogy Becsky Andor nem az azal az igénnyel emlékezik, hogy átfogó jellemzést nyújtson például a korszak egymásnak feszülő irodalmi áramlatairól, éppen csak felvillantja a transzilvánista törekvések vagy a valóságirodalom eszmeképletét. Szándékaiból sajnálatosan hiányzik az a törekvés is, hogy akár Salamon Ernő, Brassai Viktor, Józsa Béla, Benedek Elek, Asztalos István, Balogh Edgár, Franyó Zoltán, illetve Endre Károly életművének kritikai elemzésére vállalkozzon. Rövid, alkalmi írásokban tájékoztat „kortársainak” jellemalkatáról, írásaik jellegéről, ezt is inkább a kegyeletes emlékezés tisztas hódolatával, mintsem a műalkotások fajsúlyának felmérésével. Figyelmét főként szociológiai összefüggésekre helyezi: egyrészt azt vizsgálja, hogy az illető írók művészete hogyan hatott az idő tájt egyének és közösségek tudatára, másrészt, hogy a kor miként reagált a művészi kísérletekre. Becsky Andor minden írását áthatja a szociológiai szemlélet; megítélése szerint a művészet fő feladata, hogy társadalomformáló funkciót töltsön be, s ezen belül esztétikai rendeltetése sem lehet más, mint az emberi szabadságigény kiteljesítésének szolgálata.

* Becsky Andor: Kortársakról. Magvető Könyvkiadó. Budapest, 1974.

Könyvében igen jelentős teret szentel Gaál Gábor és a *Korunk* egykori szerepe vizsgálatának. Kimutatja, hogy az alapító Dienes László „szabad vitafórumából” Gaál Gábor szerkesztői tevékenysége (1929) hogyan alakított ki egyértelműen baloldali, illetve marxista folyóiratot. Kiemelten foglalkozik Gaál Gábor szerkesztői igényességével: „Irtotta a bőbeszédűsége. Egy alkalommal megjegyezte, hogy az Iliász invokációja pár sor... A jó írás alapfeltétele a világosság, érthetőség, rövideg.” Nem hallgatja el, hogy „indulatos ember volt, dörgő típusú”. Szigorú ítéleteiről valóban legendák keringtek. De tapintatosságáról is. „Őn sokkal jobb író, mint ez a novellája” — mondta egyik-másik szerzőnek, nehogy a kemény, olykor kegyetlen bírálót letörje írói ambícióját. Jellemzően Remenyik Zsigmondhoz írott leveleiből idéz: „Novelláját nem használhatom fel, miután legutóbbi regénye következtében sokkal fejlettebb írásokat szokott meg Öntől a *Korunk* olvasótáborába... Tudom, hogy ezek a szavak brutálisan hangzanak, de mert többre becsülöm Magát, mint saját maga, ezért szükségesnek tartom leírásukat.” Másutt: „...ne ismételje magát annyiszor, legyen valahogy kevesebb beszédű. A szöveg húsz százaléka kitorölhető, anélkül, hogy valami sérelem esne a lényegen. Megteszem ezt az észrevételemet, még ha a haját tépi is miatta... Ez az őszinteségem és ez a magatartásom még akkor is, ha egy-két hónapig haragszik rám, nem olyan ártalmas, mint hogyha ritka nyilvánosság előtti jelentkezését csak ilyen értékű novellák jelzik.” Becsky Andor vissza-visszatér Gaál Gábor és Remenyik Zsigmond személyes barátságára, író-szerkesztő viszonyára. Értékelése szerint Remenyik Zsigmond írói fejlődése elválaszthatatlan azoktól az ösztönzésektől, szerkesztői-kritikusi alkotó tanácsoktól, amelyekkel valamenyny munkáját, irodalmi kísérleteit is, Gaál Gábor követte: „Gaál Gábor Remenyiket tíz éven át írt 140 levelében tanítványává fogadta, tudósította, inspirálta, alakította, hogy a remenyiki vonal teljesedjen ki.”

Becsky Andor szeretettel és méltató elismeréssel ír mindvégig Gaál Gábor személyiségének varázsáról, ítéloképességének érvényességéről. Utal arra, hogy a nagy nemzetközi összefüggéseket Gaál

Gábor a *Korunkban* igyekezett érzékelteni. Így például a nemzetközi kommunista világmozgalom helyzetéről a Berlinben megjelenő *Inprekorr* (Internationale Presse Korrespondenz) útján értesült. A könyvomatoss folyóirat rejtélyes utakon, de rendszeresen eljutott a szerkesztőhöz. Hitlerék uralomra jutása után Párizsból, majd Svájcából érkeztek a bibliofil papírra nyomtatott tájékoztatók. Szervezőképességéről tanúskodik, hogy munkatársi hálózatába a moszkvai emigráció éppúgy beletartozott, mint az amerikai vagy az olasz baloldali reprezentánsai. „Munkatársait a Népfrontéhoz hasonló alapon válogatta meg, már akkor, amikor a Népfront még nem is létezett” — írja Becsky Andor, amivel azt kívánja érzékelteni, hogy Gaál Gábor megérezte a politikai szükségszerűségek irányát.

Noha Becsky Andor több helyt hangsúlyozza, hogy Gaál Gábor nem szívelte az avantgardizmust, és kizárólag „a kimondott szó leleplező erejét” helyezte előtérbe, másutt megvallja, hogy az ábrázolási kísérletek létjogosultságáról tárgyalva ítélkezett: „Az volt a nézete, hogy az expresszionizmusból vegyük át a konstrukció szigorúságát, a kubizmusból a formaelemzés technikai készségét, a tartalmat viszont tartsuk a baloldalon.”

Becsky Andor könyvében idézett kortársai közül a Józsa Béla emlékezetét megőrkítő részletet emelném még ki. Józsa Béla személyiségét és munkásságát felidéző írása tájékoztat meggyilkolásának időpontjáról és körülményeiről is. Noha erről Nagy István önéletrajzának negyedik kötetében (*Szemben az árral*) részletesen beszámol, Becsky Andor emlékirása tartalmazza ama levél szövegrészletét, amelyet Józsa Béla édesanyja — vizsgálatot követelő levelére — a belügyi hatóságoktól kapott: „Józsa Béla testén az ütésnek vélt nyomok hullafoltok voltak. Fogai pedig azért hiányoztak, mert mesterséges etetés közben ellenkezett. Ajkait erőszakkal kellett szétfeszíteni, és eközben törtek ki fogai...” A gyilkosok hidegvérű önbeismerése egyértelműen jelzi a barbárság „szellemképét”.

Becsky Andor emlékirása főhajtás „kortársainak” műve és szerepe előtt. A tisztas megnyilatkozás föltétlen méltánylást érdemel.

Robotos Imre